INTERAKTIV METODLARNI OLIY TA’LIM JARAYONIGA SAMARALI TATBIQ ETISH SHART-SHAROITLARI

Murodullayeva Muxlisa Saydullo qizi
NDU Pedagogika nazariyasi va tarixi
2 -bosqich magistranti

Qabul qilindi: 10.01.2026
Ko‘rib chiqildi: 10.01.2026
Tasdiqlandi: 11.01.2026

Kalit so‘zlar:
interaktiv metodlar, oliy ta’lim, ta’lim jarayoni, pedagogik shart-sharoitlar, talaba faolligi, innovatsion ta’lim, raqamli ta’lim texnologiyalari, ta’lim sifati.

Annotatsiya. Mazkur ilmiy tezis oliy ta’lim muassasalarida interaktiv metodlarni ta’lim jarayoniga samarali tatbiq etish uchun zarur bo‘lgan pedagogik, tashkiliy, texnologik va psixologik shart-sharoitlarni tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda interaktiv metodlarning talaba faolligini oshirish, mustaqil va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish hamda ta’lim sifati va samaradorligini yaxshilashdagi o‘rni ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi. Shuningdek, oliy ta’limda interaktiv yondashuvlarni joriy etishda uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari yoritilgan. Tadqiqot natijalari zamonaviy ta’lim muhitida interaktiv metodlardan samarali foydalanish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kirish. Bugungi kunda globallashuv, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda bilimlar iqtisodiyotiga o‘tish jarayoni oliy ta’lim tizimi oldiga yangi va murakkab vazifalarni qo‘ymoqda. Zamonaviy mehnat bozori raqobatbardosh, mustaqil fikrlovchi, innovatsion yondashuvga ega hamda muammolarni tez va samarali hal qila oladigan mutaxassislarni tayyorlashni talab etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, oliy ta’lim jarayonida an’anaviy, o‘qituvchi markazli ta’lim modelidan talaba markazli, interaktiv ta’lim modeliga bosqichma-bosqich o‘tish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Interaktiv metodlar ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilarini faol bilish jarayoniga jalb etishga xizmat qiluvchi pedagogik yondashuvlar majmuasidir. Ushbu metodlar talaba va o‘qituvchi o‘rtasidagi muloqotni kuchaytirish, hamkorlikda bilim olishni tashkil etish hamda talabalarning tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Xususan, munozara, debat, muammoli ta’lim, keys-stadi, loyiha asosida o‘qitish, “aqliy hujum” kabi interaktiv metodlar talabalarning o‘quv jarayonidagi faolligini sezilarli darajada oshiradi. So‘nggi yillarda pedagogika va ta’lim texnologiyalari sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar interaktiv metodlarning bilimlarni chuqur va barqaror o‘zlashtirishda, shuningdek, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda yuqori samaradorlikka

ega ekanini ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, interaktiv metodlarni oliy ta’lim jarayoniga tatbiq etish o‘z-o‘zidan yuqori natija bermaydi. Ularning samaradorligi bevosita muayyan pedagogik, tashkiliy, texnologik va psixologik shart-sharoitlarning mavjudligi bilan belgilanadi. Amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, ayrim hollarda interaktiv metodlar faqat formal tarzda qo‘llanilmoqda, ya’ni mazkur metodlarning mohiyati va didaktik imkoniyatlari to‘liq ochib berilmayapti. Bunga o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi yetarli emasligi, ta’lim infratuzilmasining cheklanganligi yoki ta’lim jarayonida qulay psixologik muhitning to‘liq shakllanmaganligi sabab bo‘lmoqda. Natijada interaktiv metodlarning kutilgan pedagogik samarasi pasayib ketmoqda.

Shu sababli interaktiv metodlarni oliy ta’lim jarayoniga samarali tatbiq etishning ilmiy-nazariy asoslarini chuqur o‘rganish, ularni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitlarni aniqlash va tizimlashtirish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo hisoblanadi. Mazkur tadqiqot aynan shu muammoni yoritishga qaratilgan bo‘lib, oliy ta’lim muassasalarida interaktiv ta’limni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Interaktiv metodlarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish masalasi so‘nggi o‘n yilliklarda pedagogika, didaktika va ta’lim texnologiyalari sohasida faol o‘rganilayotgan dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur masala, avvalo, konstruktivizm nazariyasi, talaba markazli ta’lim konsepsiyasi hamda kompetensiyaga asoslangan yondashuv bilan chambarchas bog‘liq holda tadqiq etilgan.

Xorijiy pedagog olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda interaktiv metodlarning nazariy asoslari keng yoritilgan. Jumladan, J. Dewey, L. Vygotskiy, J. Bruner kabi olimlarning ishlari interaktiv ta’limning psixologik-pedagogik poydevorini tashkil etadi. Dewey ta’limda tajriba va faoliyatning muhimligini ta’kidlab, bilim faqat passiv qabul qilish orqali emas, balki faol ishtirok jarayonida shakllanishini asoslab bergan. Vygotskiy esa “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi orqali ta’lim jarayonida muloqot va hamkorlikning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ilmiy jihatdan isbotlagan.

Interaktiv metodlarning amaliy jihatlari va ularning ta’lim samaradorligiga ta’siri masalasi R. Slavin, D. Johnson va R. Johnson, M. Prince kabi tadqiqotchilar ishlarida keng o‘rganilgan. Ularning tadqiqotlarida kooperativ ta’lim, guruhli ishlash, muammoli vaziyatlarni yechish orqali o‘qitish talabalarning bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishiga va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishi qayd etilgan. M. Prince interaktiv metodlarning muhandislik va oliy ta’limning boshqa yo‘nalishlarida qo‘llanishi bo‘yicha olib borgan tadqiqotlarida ushbu yondashuvlarning akademik natijalarni sezilarli oshirishini ta’kidlaydi. So‘nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlarda interaktiv metodlarning raqamli ta’lim muhitidagi o‘rni alohida e’tiborga olinmoqda. G. Salmon, T. Anderson, A. Bates kabi olimlar masofaviy va aralash ta’lim sharoitida interaktiv metodlardan foydalanish orqali

talabalar faolligini saqlab qolish va oshirish mumkinligini ilmiy asoslab berganlar. Ularning ishlarida Learning Management System (LMS), onlayn forumlar, virtual munozaralar va raqamli hamkorlik vositalarining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan.

MDH va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlar ham interaktiv metodlarning oliy ta'limdagi ahamiyatini yoritishga qaratilgan. Xususan, o'zbek pedagog olimlari tomonidan interaktiv metodlarning milliy ta'lim tizimiga moslashtirilishi, ularni fanlar kesimida qo'llash usullari va pedagogik samaradorligi masalalari tadqiq etilgan. Ushbu ishlarda interaktiv metodlarning talabalarda mustaqil fikrlash, muloqot madaniyati va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi roli alohida ta'kidlanadi. Shu bilan birga, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ko'plab tadqiqotlarda interaktiv metodlarning turlari va ularning afzalliklari yoritilgan bo'lsa-da, ularni oliy ta'lim jarayoniga samarali tatbiq etish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni tizimli va kompleks tarzda o'rganishga yetarlicha e'tibor qaratilmagan. Aksariyat tadqiqotlar metodlarning tavsifi bilan cheklanib, pedagogik muhit, o'qituvchi tayyorgarligi, texnologik infratuzilma va psixologik omillarning o'zaro bog'liqligini chuqur tahlil qilmagan. Demak, adabiyotlar tahlili interaktiv metodlarning nazariy va amaliy jihatlari yetarlicha o'rganilganini ko'rsatsa-da, ularni oliy ta'lim jarayoniga samarali tatbiq etish shart-sharoitlarini aniqlash va tizimlashtirish masalasi dolzarbligicha qolayotganini tasdiqlaydi. Mazkur tadqiqot ana shu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, mavjud ilmiy qarashlarni umumlashtirish va yangi pedagogik xulosalar chiqarishga xizmat qiladi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari va mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, interaktiv metodlarni oliy ta'lim jarayoniga joriy etish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Biroq ushbu metodlarning kutilgan pedagogik natijani berishi ularni qo'llash chastotasi bilan emas, balki ta'lim jarayonida yaratilgan shart-sharoitlar sifati bilan bevosita bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, interaktiv metodlarni samarali tatbiq etish masalasi kompleks yondashuvni talab qiladi. Muhokama jarayonida aniqlanganki, interaktiv metodlarning samaradorligi avvalo o'qituvchining kasbiy va metodik tayyorgarligiga bog'liq. Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, o'qituvchi interaktiv metodlarning mohiyatini chuqur anglab, ularni didaktik maqsadga muvofiq tanlay olgan taqdirdagina talabalarning bilish faolligi oshadi. Aks holda, interaktiv metodlar tashqi shaklga aylanib, ta'lim jarayonining mazmuniy jihatini boyitmaydi. Shu sababli, o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyasini muntazam rivojlantirish interaktiv ta'limning muhim sharti sifatida baholanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tashkiliy-metodik omillar ham muhim ahamiyatga ega. Xususan, o'quv rejalari va fan dasturlarida interaktiv mashg'ulotlar uchun yetarli vaqt ajratilmagan hollarda, mazkur metodlardan to'liq foydalanish imkoniyati cheklanadi. Ilmiy manbalarda interaktiv metodlarning seminar va

amaliy mashg‘ulotlar bilan uyg‘un holda olib borilishi ularning samaradorligini oshirishi ta’kidlanadi. Bu esa oliy ta’lim tizimida o‘quv jarayonini qayta ko‘rib chiqish zaruratini yuzaga keltiradi. Muhokama davomida texnologik shart-sharoitlarning o‘rni ham alohida e’tirof etildi. Zamonaviy raqamli vositalar va ta’lim platformalaridan foydalanish interaktiv metodlarning imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Shu bilan birga, texnologiyalarning mavjudligi ularning samarali qo‘llanishini avtomatik ravishda ta’minlamaydi. Ilmiy adabiyotlarda ko‘rsatilishicha, raqamli vositalardan pedagogik maqsadga muvofiq foydalanish interaktiv ta’lim samaradorligining muhim omilidir.
Psixologik-pedagogik muhit masalasi ham muhokamaning markaziy jihatlaridan biri bo‘ldi. Talabalarning erkin fikr bildira olishi, xatodan qo‘rqmasdan faol ishtirok etishi interaktiv metodlarning muvaffaqiyatli amalga oshishini ta’minlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ijobiy va qo‘llab-quvvatlovchi muhit mavjud bo‘lgan ta’lim jarayonida interaktiv metodlar talabalarning motivatsiyasini oshiradi hamda o‘quv jarayoniga qiziqishini kuchaytiradi. Shuningdek, muhokama jarayonida interaktiv metodlarni tatbiq etishda uchraydigan muammolar ham aniqlanib, tahlil qilindi. Ular orasida o‘qituvchilarning vaqt yetishmasligi, katta auditoriyalarda interaktiv mashg‘ulotlarni tashkil etishdagi qiyinchiliklar hamda baholash tizimining interaktiv faoliyatga to‘liq moslashmaganligi asosiy to‘siqlar sifatida qayd etildi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun baholash mezonlarini qayta ko‘rib chiqish, moslashuvchan ta’lim modellari va aralash ta’lim (blended learning) yondashuvlarini joriy etish taklif etiladi. Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, interaktiv metodlarni oliy ta’lim jarayoniga samarali tatbiq etish bir vaqtning o‘zida pedagogik, tashkiliy, texnologik va psixologik shart-sharoitlarning uyg‘unlashuvini talab qiladi. Ushbu omillar o‘zaro bog‘liq holda faoliyat yuritgandagina interaktiv metodlar ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot interaktiv metodlarni oliy ta’lim jarayoniga samarali tatbiq etish masalasining dolzarbligini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan asoslab berdi. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, interaktiv metodlar talabalarning bilish faolligini oshirish, mustaqil va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, interaktiv metodlarning samaradorligi ularni faqat qo‘llash bilan emas, balki pedagogik, tashkiliy-metodik, texnologik va psixologik shart-sharoitlarning majmuaviy tarzda ta’minlanishi bilan belgilanadi. Xususan, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi va innovatsion yondashuvi, o‘quv rejalari va fan dasturlarining interaktiv metodlarga moslashtirilishi, zamonaviy raqamli ta’lim vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanish hamda ijobiy psixologik muhitning yaratilishi ta’lim samaradorligini oshiruvchi asosiy omillar sifatida belgilandi. Shuningdek, tadqiqot natijalari interaktiv metodlarni tatbiq etishda mavjud

muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zaruratini ko‘rsatdi. Mazkur tavsiyalar oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish, raqobatbardosh va zamonaviy mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Smith, K. A. (2014). Cooperative learning: Improving university instruction by basing practice on validated theory. *Journal on Excellence in College Teaching*, 25(3–4), 85–118.
2. Slavin, R. E. (2015). *Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice*. Boston: Allyn & Bacon.
3. Salmon, G. (2013). *E-tivities: The Key to Active Online Learning*. London: Routledge.
4. Bates, T. (2019). *Teaching in a Digital Age*. Vancouver: Tony Bates Associates.
5. OECD. (2020). *Innovating Education and Educating for Innovation*. Paris: OECD Publishing.
6. UNESCO. (2021). *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. Paris: UNESCO.
7. Hattie, J. (2012). *Visible Learning for Teachers*. London: Routledge.